

آینه پژوهش

سال سی و ششم، شماره چهارم
مهر و آبان ۱۴۰۴
ISSN:1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب‌شناسی و
اطلاع‌رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۱۴

۲۱۴

دوماهنامه
آینه پژوهش

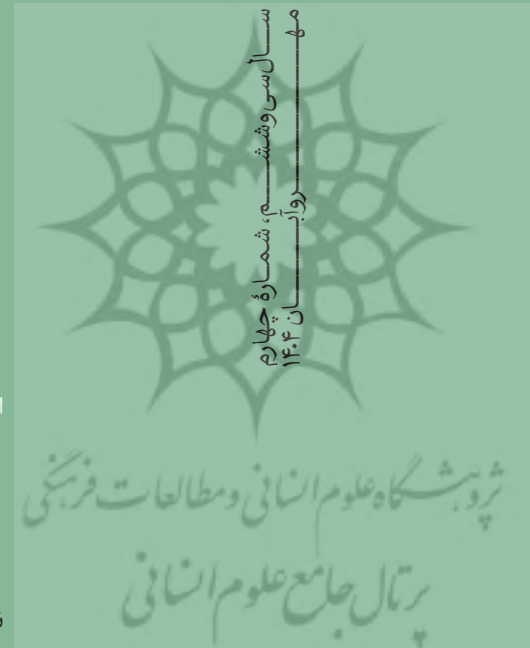
Ayeneh-ye- Pazhoohesh

Vol.36, No.4 Oct - Nov 2025

A bi-monthly journal exclusively
review & information dissemination

214

dedicated to book critique, book
in the field of Islamic culture

ابلیا گرشویج / سید احمد رضا قائم مقامی | رسول جعفریان | سید علی میرافضلی | فاطمه شاملو | مریم حسینی
لیلا عبدی خجسته / سمیع الله | عبدالجبار رفاعی / محمد سوری | مجید جلیسه | امید طبیب‌زاده
الیو برانکافورته / روزبه مصاحب | سید محمد حسین حکیم | آنتونیو پانایینو / لیلی وهرام
امیرخانی | حیدر عیوضی | زکی نجیب محمود / حمیدرضا تمدن | آریا طبیب‌زاده | رقیه فراهانی
حمید عطائی نظری | میلاد بیگدلو | علی راد | سیدرضا باقریان موحد | علی ایمانی ایمنی | جویا جهانبخش

لقبی اشکانی در سرود جان و اشاره‌ای به اصل لغت سارویه و سابقه نام تخت جمشید
نسخه خوانی (۴۲) | احمدشاد غزنوی و صدر کرمانی | محبوبیت سفرنامه‌های فرنگ ناصرالدین شاه در
هندوستان متّحده | از نگاه عربی: متفکران معاصر ایران و جهان عرب (۳)
چاپ نوشت (۲۱) | سلسله مباحث نظری در باب تاریخ ادبیات، براساس آرای رنه ویک (۳)
سخنان حکمت‌آمیز زبان فارسی در سفر به غرب | وقفنامه‌ای از آخرین روزهای زندگی شیخ بهایی
دو گزارش نجومی از کارنامه اردشیر بابکان (۳: ۴-۷؛ ۴: ۶-۷) | ماجرا کم‌کن؛ گزارش بیتی از حافظ
آینه‌های شکسته (۱۱) | داستان احیای اندیشه فلسفی در مصر | یادداشت‌های لغوی و ادبی (۶)
اشعار تازه‌یاب از شاعران دوره قاجار با استناد به نشریات آن عصر | «و سخت عجب است کار گروهی از
فرزندان آدم!» | کتابی با عنوان حاصل الترجمان؟ | طومار (۱۳) | فیض گفتار نجف

کتاب‌شناسی دبیرستان البرز تهران

نکته، حاشیه، یادداشت

پیوست آینه پژوهش: ♦ قنیه‌الفتیان

♦ یادنامه استاد موسی اسوار

پرتال
دوماهنامه
آینه پژوهش

Jap.isca.ac.ir

کتابی با عنوان حاصل الترجمان؟

به استاد رسول جعفریان

دانشجوی دکتری دانشگاه علامه طباطبائی | میلاد بیگدلو

| ۳۸۳ - ۳۹۱ |

۳۸۳

آینه پژوهش | ۲۱۴

سال ۳۶ | شماره ۴

مهر و آبان ۱۴۰۴

چکیده: موضوع مقاله حاضر بررسی عنوان منسوب به ترجمه محمد مهدی رضوی در دوره صفوی از کتاب اعتقادات شیخ صدوق است. مقاله نشان می‌دهد تعبیر «حاصل الترجمان» عنوان کتاب نیست، بلکه نشان دهنده آغاز ترجمه در متن است. با تحلیل کاربردهای مکرر عبارات مشابه نظیر «ماحصل ترجمه» و «حاصل معنی»، نشان داده‌ایم که این عبارات نشان دهنده آغاز ترجمه و هم‌زمان احتمالاً نماینده روش ترجمه معنا محور مترجم است.

کلیدواژه‌ها: حاصل الترجمان، ترجمه اعتقادات صدوق، محمد مهدی رضوی، تاریخ ترجمه، مطالعات ترجمه.

A Book Entitled *Hāsil al-Tarjūmān*?

Milad Bigdeloo

Abstract: The present article examines the title attributed to Muḥammad-Mahdi Raḡavī's Safavid-period Persian translation of Shaykh Ṣadūq's *al-I'tiqādāt*. The article demonstrated that the expression *Hāsil al-Tarjūmān* is not the title of the work but rather a textual marker indicating the beginning of a translated passage. Through an analysis of the recurrent use of similar expressions such as *mā-ḥaṣṣal-i tarjūma* and *ḥāṣil-i ma'ni*, the study shows that these phrases both mark the start of a translation and reflect the translator's meaning-based approach to rendering the text.

Keywords: *Hāsil al-Tarjūmān*, translation of *al-I'tiqādāt* of Shaykh Ṣadūq; Muḥammad-Mahdi Raḡavī; translation history, translation studies.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

یکی از چندین ترجمه کتاب اعتقادات شیخ صدوق (درگذشته ۳۸۱) در عهد صفوی ترجمه‌ای است از محمد مهدی بن محمد صالح رضوی (از قرن یازدهم)، که اخیراً (۱۴۰۱، نشر مؤرخ) به کوشش رسول جعفریان منتشر شده است. در فهرست‌های نسخ خطی، این ترجمه با عنوان‌های «حاصل الترجمان» و «ترجمه اعتقادات صدوق» و «منهاج المؤمنین» ثبت شده است (نک. درایتی، ۱۳۹۰، ج ۱۷، ص ۵۲۸) و جعفریان^۱ «حاصل الترجمان: ترجمه اعتقادات شیخ صدوق» را عنوان تصحیح خود نهاده است. ظاهراً نخستین کسی که عنوان «حاصل الترجمان» را بر این ترجمه نهاده، یا سبب شده کتاب به این عنوان نامبردار شود، آقابزرگ تهرانی در الذریعة (۱۴۰۳/ق ۱۹۸۳ م، ج ۲۶، ص ۲۶۸) است. پس از او، منزوی در فهرست نسخه‌های خطی فارسی (۱۳۴۹، ج دوم (۱)، ص ۹۳) و سپس در فهرستواره کتابهای فارسی (۱۳۷۴، ج ۹، ذیل همین عنوان) این ترجمه را مستقلاً ذیل همین عنوان معرفی کرده است.

به گمان من، «حاصل الترجمان» عنوان این ترجمه نیست. محققانی که چنین عنوانی برای این کتاب قائل شده‌اند ظاهراً به بخشی از مقدمه این ترجمه توجه داشته‌اند که در آن عبارت «حاصل الترجمان» به کار برده شده است:

داعی صادق الإخلاص والولاء ... محمد مهدی الرضوی ... شروع می نماید در بیان حاصل الترجمان کتاب مستطاب معتقدات شیخ طایفه مؤمنین، استاد العلماء المتبحرین ابی جعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه الفقیه القمی - قدست أسراره و ابقیت آثاره.

(ص ۳۸)

اما مترجم در اینجا «حاصل الترجمان» را عنوان ترجمه‌اش نخوانده است، بلکه در استخدام آن در اینجا دقیقاً معنای لفظی آن را اراده کرده است؛ یعنی «محصول ترجمه»، همانی که غربی‌ها translation product می‌نامند و این یکی از معانی خود لفظ translation و «ترجمه» هم هست (نک. Munday, Pinto, & Blakesley, 2022, p. 8). «ترجمان» که در اصل برابر «مترجم» است، در اینجا به احتمال قوی در معنای «ترجمانی» به کار رفته است (به این استعمال و سابقه و شواهد آن نگارنده در جایی دیگر خواهد پرداخت).

اینکه «حاصل الترجمان» عنوان یا جزئی از عنوان این ترجمه نیست، از انجامه این ترجمه نیز پیداست:

۱. نیز در جعفریان، ۱۴۰۲، ص ۲۴۸ و بعد.

سمت اتمام و رخت انتظام و اختتام یافت ترجمه این رساله شریفه و تکلم^۱ این مقاله منیفه که جامع معتقدات دینیّه و حاوی معتقدات یقینیه است.

(ص ۱۲۹)

«حاصل الترجمان» برابر «ماحصل ترجمه» ای است که مترجم چند بار در متن کتاب، پیش از ارائه ترجمه آیات به کار برده است. برای نمونه، در جایی (ص ۱۲۴) سه قول «فَالْيَوْمَ نَنْسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا» (اعراف: ۵۱) و «نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ» (توبه: ۶۷) و «وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا» (مریم: ۶۴) از قرآن نقل شده، و سپس آمده است:

ماحصل ترجمه آیه اولی آن که روز قیامت معامله می‌کنیم با جماعت معاندان معامله فراموش‌کنندگان، به این معنی که حاجت و دعای ایشان را در باب خلاصی از آتش دوزخ به اجابت مقرون نمی‌سازیم، هم‌چنان که ایشان فراموش کرده بودند احوال قیامت را، و ایشان اهتمام اسباب خلاصی و نجات از آن نداشتند. و حاصل معنی آیه ثانی آن که غافل گشته‌اند از ذکر خدای عزوجل و حق تعالی نیز ترک رحمت و فضل نسبت به ایشان نموده. مضمون آیه ثالثه آن که خدای تو، ای پیغمبر، آخرالزمان در باب انزال قرآن ترک‌کننده و وداع‌نماینده تو نیست، چنان که کفار گمان آن برده‌اند بلکه دیر شدن انزال قرآن در این اوان از برای مصلحتی است که حق تعالی عالم است به آن.

۳۸۶

آینه پژوهش | ۲۱۴
سال ۳۶ | شماره ۴
مهر و آبان ۱۴۰۴

«حاصل الترجمان» و «ماحصل ترجمه»، بنابراین، عباراتی است که آغاز ترجمه را نشان می‌دهد. مترجم کتاب از نشانگرهای دیگری نیز برای نمودن آغاز ترجمه بهره برده است: «حاصل معنی» (ص ۷۸)، «ماحصل مضمون» (ص ۸۲)، «ماحصل مدلول» (ص ۱۱۴)، «حاصل مضمون» (ص ۹۲)، «محصل مضمون» (ص ۱۰۵) و «حاصل» مجزّد (ص ۹۲)، «منطوق (آیه)»، «محصل منطوق» (ص ۱۰۱)، «مدلول» (ص ۱۲۵)، «مضمون» (ص ۱۰۳).^۲

به نظر می‌رسد که بیش‌تر این نشانگرها، افزون بر اینکه آغاز ترجمه را نشان می‌دهد، روش به‌کاررفته مترجم را نیز در این ترجمه‌ها می‌نماید. چنانکه در شواهد مذکور تا به اینجا از ترجمه

۱. در فهرستگان نسخه‌های خطی ایران (درایتی، ۱۳۹۰، ج ۱۷، ص ۵۲۹) «تکلم» (بر اساس نسخه استفاده‌شده در تصحیح جعفریان یا نسخه دیگر) «تکلمه» خوانده شده و به نظر همین لغت اخیر صحیح است.
۲. ضمن اینکه در آغاز هر باب، قبل از شروع ترجمه، عبارت «شیخ مرحوم (مذکور / مغفور) - قدس سره - فرمود (فرموده / می‌فرماید / آورده) که» آورده است. و در فصلی که مؤلف کتاب آن را از کتاب دیگر خود، الهادیه، نقل کرده، مترجم این نکته را در پایان فصل بیان کرده است («و شیخ مغفور چنین آورده که این فصل را از کتاب هدایت استخراج نمودم»؛ ص ۱۰۰).

پیداست، روش ترجمه لفظ به لفظ یا تحت اللفظ نیست، بلکه کوشیده شده تا ترجمه‌ها معنای محور^۱ باشد؛ به کار رفتن الفاظ «حاصل» و «ماحصل» و «منطوق» و «مدلول» و «مضمون» در نشانگرهای مذکور نیز، که همه بر «معنا» تأکید دارد، ظاهراً به همین جهت است. نظر به معنا و کوشش برای بیان معنا سبب می‌شود که مترجم ناچار در ساختار و ترتیب الفاظ و عبارات متن اصلی، علی‌الخصوص آن دسته از الفاظ و عباراتی که از نظر صورت یا معنا نیازمند شرح و گسترش است، تغییراتی اعمال کند و در مواردی، این الفاظ و عبارات را «بسط»^۲ دهد. در این گونه موارد ترجمه با تفسیر و تأویل آمیخته می‌شود.^۳

در مواردی، مترجم پیش از بیان این ترجمه‌های آمیخته به تفسیر/تأویل خود از آیات، عبارت «محصل تفسیر» را به کار می‌گیرد:

حق تعالی می‌فرماید که «إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ» (انفطار: ۱۳-۱۴) محصل تفسیر این آیه آن که ...

(ص ۶۹؛ نیز در ص ۹۱)^۴

۳۸۷

آینه پژوهش | ۲۱۴

سال ۳۶ | شماره ۴

مهر و آبان ۱۴۰۴

برای ترجمه آیات بر اساس تفاسیری که از امام صادق (ع) نقل شده مترجم از عبارت «ماحصل تفسیر این آیه آن است که» (ص ۵۷) و «محصل تفسیر این آیه آن است که» (ص ۶۰) استفاده کرده است.

در جایی دیگر آمده است:

و حق تعالی بر حضرت یحیی - علیه السلام - در این ساعت سلام داده، چنان که فرموده که: «وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا» (مریم: ۱۵) سلامتی و سلام ربّانی باد بر یحیی پیغمبر - علیه السلام - در این سه زمان که سخت‌ترین اوقات است: در روز ولادت که نفس او به وسیله الهی از آن چه در آن سابقاً بوده، از شداید ظلمت رحم و از شکم مادر بیرون آمده؛ و روزی که از عالم فانی بیرون می‌رود و چیزی چند مشاهده می‌نماید که سابقاً به آن عالم

1. semantic, meaning-based

2. amplification, over-translation

۳. در مواردی، ممکن بوده که مترجم شرح و اضافات را جدا از متن اصلی مترجم بیاورد؛ چنانکه حنین در ترجمه کتاب عهد بقرات کرده و توضیح داده است که «أضفت إليه شرحاً عملته للمواضع المستصعبة منه» (حنین بن اسحاق، ص ۴۸).

۴. در کتاب، شماره آیات (۱۳ و ۱۴)، ۸۲ دانسته شده که نادرست است. (۸۲ شماره خود سوره است.)

نبوده؛ و روزی که برانگیخته و زنده می‌شود و نفس خود را در محشر و مجمع عظیمی به سلامت مشاهده می‌کنند.

(ص ۶۳)

در ادامه، که آیه‌ای، یعنی آیه ۳۳ از همین سوره^۱ را، که مشابه است به آیه پیشین، نقل می‌کند، این آیه اخیر را دیگر مترجم ترجمه نمی‌کند، و به آیه پیشین ارجاع می‌دهد، و در این ارجاع خود، معلوم می‌کند که ترجمه و تفسیر آمیخته خود را «تفسیر و ترجمه» می‌داند:

و تفسیر و ترجمه این آیه از بیان آیه سابق معلوم است.

(ص ۶۳)

به همین شیوه ترجمه در مقدمه ترجمه کتاب اربعین شیخ بهایی از همان عهد اشاره شده و از آن با عبارت مشابه «ترجمه شرحی» یاد شده است:

چون معنی لفظ به لفظ عربی، غالباً باعث اغلاق و صعوبت فهم مدعی و مراد می‌شود، همه جا اصل مقاصد و توضیح را مرعی داشته و بر ترجمه تحت اللفظ فقرات و تقدیم و تأخیر عبارات اقتصار نکرده، ترجمه شرحی نموده و در هر مقام که سخنی به خاطر فاتر رسید، یا حدیثی مؤید آن مناسب دید، به لفظ «مترجم گوید»^۲ تصریح به آن نمود.

(نقل از جعفریان، ۱۳۷۹، ص ۱۱۱۹)

یا از جمله در ترجمه سید نورالدین بن نعمه الله جزائری (درگذشته ۱۱۵۸) از کتاب النور المبین، که در مقدمه درباره شیوه ترجمه اش اشاره کرده:

بالجمله، شرحی تمام شود، در ضمن ترجمه و ترجمه در ضمن شرح

(نقل از جعفریان، ۱۳۷۹، ص ۱۱۱۵).

۱. به جای متن قرآنی آیه ۳۳ مریم در کتاب، به نادرست متن آیه ۱۵ آورده شده است.

۲. «مترجم گوید» از جمله عباراتی است که مترجمان برای نشان دادن آغاز افزوده‌شان بر متن ترجمه استفاده می‌کرده‌اند و تا به دوره قاجار نیز شواهدی از این کاربرد به دست است (نک. عاطف مهر، ۱۴۰۱، ص ۷۰). سابقه کاربرد این عبارت نشانگر، تا جایی که می‌دانم، دست‌کم تا به قرن هفتم می‌رسد، و مکرز در ترجمه احیاء العلوم غزالی استعمال شده است: «در نماز جهری "آمین" بلند گوید، و مقتدی هم بلند گوید، به مقارنه امام، نه به تعقیب. مترجم می‌گوید به نزدیک ابوحنیفه بلند نگوید» (غزالی، ۱۳۵۲، ج ۲، ص ۸۵).

در مقابل، در بیشتر مواردی که ترجمه افزوده تفسیری ندارد یا افزوده آن نسبت به متن اصل کمتر است، مترجم معمولاً از این عبارات نشانگر استفاده نکرده است، از جمله مثلاً در:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ» (ممتحنه: ۱۳) ای جماعت مؤمنان، روی دل به قومی میارید که غضب الهی متوجه / مستوجب ایشان شده باشد.

(صص ۱۰۶-۱۰۷)

«وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ» (هود: ۱۱۳) اندک میلی مکنید به جمعی که ظلم کرده باشند که به این سبب به آتش دوزخ درآیید.

(ص ۱۰۷)

یا اینکه از لفظ «یعنی» پیش از ترجمه ها استفاده می کند:

و نیز فرموده که: «وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ» (طه: ۸۱)؛ یعنی هرکه را وعده عقاب و سخط من درباره او برسد بی شبهه هلاک شود.

(ص ۴۳)

برای ترجمه عبارات نیز مترجم از «یعنی» استفاده کرده است:

عبدی یعنی بنده من، جنتی بهشت من، و ناری دوزخ من، و سمائی آسمان من، و ارضی زمین من.

(ص ۴۲)

اینکه عبارات نشانگر حاوی «حاصل» و «ماحصل» و «معنی» بر روش ترجمه معنامحور اشاره دارد با شهادی از رساله کوتاه شاه ولی الله دهلوی با عنوان «الْمُقَدِّمَةُ فِي قَوَائِنِ التَّرْجُمَةِ» درباره روش های ترجمه، که او آن را هنگام ترجمه قرآن نوشته است، نیز تأیید می شود. در این رساله (که در جایی دیگر معرفی و تصحیح کرده ام؛ بیگدلو، ۱۴۰۱) دهلوی دو روش ترجمه را یاد می کند و توضیح می دهد (و سپس، روش سوم را خود معرفی می کند). در روش دوم، مترجم، نخست، متن را می خواند و تقدیم و تأخیر اجزای متن را درمی یابد، و پس از آن که معنی متن را دریافت، ترجمه را آغاز می کند. این روش دوم را دهلوی «بیان حاصل المعنی» می نامد، که در لفظ مشابه است به «حاصل الترجمان» مورد نظر:

مترجمین ترجمه نویسی طرقي مختلف دارند؛ بعضی زیر هر کلمه، ترجمه آن نویسند و انتقال کنند به کلمه دیگر و ترجمه آن نیز نویسند و علی هذا القیاس

کرده می‌روند تا آن کلام آخر شود و آن را «ترجمه تحت اللفظ» گویند. و جمعی کلام تام را تأمل کنند و تقدیم و تأخر در مجاز و کنایه بشناسند و معنی آن در ذهن خود محصل نمایند، پس به فارسی، یا به هر لغتی که خواهند، آن معنی محصل را ادا نمایند و این را «بیان حاصل المعنی» گویند.

نتیجه

در نوشته حاضر، پیش نهاده شد که «حاصل الترجمان»، خلاف نظر دیگران، عنوان ترجمه رضوی از کتاب اعتقادات شیخ صدوق نیست و با توجه به دقائق عبارات مربوط یا دال بر ترجمه در این ترجمه و ترجمه‌ها و نوشته‌های دیگر عهد ترجمه، این پیشنهاد تقویت شد. توجه به نشانگرهای ترجمه، از جمله «حاصل الترجمان» مذکور، گذشته از فائده‌ای که نمودن آن هدف نوشته حاضر بود، فوائد دیگری در عرصه‌های دیگر، از جمله مطالعات مربوط به ترجمه، دارد. دیگر اینکه نشان می‌دهد که در عصر نسخه‌ها، برای آغاز و نقل ترجمه نیز سازوکاری وجود داشته است مشابه به سازوکار نقل اقوال، که در آن نیز از عبارات نشانگر از جمله «هذا نص ...» و «هذا کلام ...» و «هذا قول ...» و «إلی هاهنا قول ...» و «هذا نهاية کلام ...» و «إنتهی ...» (نک. Rosenthal, 1947, p. 39) برای نشان دادن آغاز و پایان اقوال استفاده می‌شده است.

۳۹۰

آینه پژوهش | ۲۱۴

سال ۳۶ | شماره ۴

مهر و آبان ۱۴۰۴

منابع

- آفابزرگ تهرانی، محمدحسن (۱۴۰۳/ق ۱۹۸۳ م). الذریعة إلى تصانیف الشيعة. بيروت: دار الأضواء.
- بیگدلو، میلاد (۱۴۰۱). رساله ای کهن درباره ترجمه: معرفی و تصحیح رساله «المقدمة في قوانين الترجمة». مطالعات ترجمه، ۷۷، ۱۰۹-۱۳۷.
- جعفریان، رسول (۱۳۷۹). صفویه در عرصه دین و فرهنگ (جلد ۳). قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جعفریان، رسول (۱۴۰۲). موقعیت شیخ صدوق و کتاب اعتقادات او در دوره صفوی. آینه پژوهش، ۳۴ (۶) [= ۲۰۴ پیاپی]، ۲۳۱-۲۵۲.
- حنین بن اسحاق: محقق، مهدی (به اهتمام) (۱۳۷۹). رساله حنین بن اسحق الی علی بن یحیی فی ذکر ما ترجم من کتب جالینوس: کهن ترین فهرست در جهان اسلام (متن عربی با ترجمه فارسی). تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه مطالعات اسلامی.
- درایتی، مصطفی (۱۳۹۰). فهرستگان نسخه های خطی ایران (فنخا). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- عاطف مهر، زهرا (۱۴۰۱). بررسی آگاهی مترجمان قاجاری از اصول و راهکارهای ترجمه: رویکردی فرامتنی. مطالعات ترجمه، ۲۰ (۳) [= ۷۹ پیاپی]، ۶۲-۸۸.
- غزالی، ابوحامد محمد (۱۳۵۲). ترجمه احیاء علوم الدین (مؤیدالدین محمد خوارزمی، مترجم؛ حسین خدیوچم، مصحح). تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- منزوی، احمد (۱۳۴۹). فهرست نسخه های خطی فارسی. تهران: مؤسسه فرهنگی منطقه ئی.
- منزوی، احمد (۱۳۷۴). فهرستواره کتابهای فارسی. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- Munday, J., Pinto, S. R., & Blakesley, J. (2022). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (5th ed.). London & New York: Routledge.
- Rosenthal, F. (1947). *The Technique and Approach of Muslim Scholarship*. Rome: Pontificum Institutum Biblicum.